

OILADA BOLA NUTQINI RIVOJLANTIRISH

O'ktamova Mijgona Akmalovna, Osiyo xalqaro universiteti magistranti.

ilimiy raxbar Olmos Avezov, Osiyo xalqaro universiteti professori.

e-pochta: uktamovamijgona1444@gmail.com

Annotatsiya: maqolada bola nutqini rivojlantirishning ahamiyati va usullari yoritilgan. Nutq bolaning tafakkuri va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Oila muhitida bola nutqini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzand bilan doimiy muloqotda bo'lishi lozim. Nutq rivojida har bir bolaning individualligini inobatga olish kerak. Sabr va rag'batlantirish muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: nutq rivoji, bola, oila, muloqot, kitob o'qish, o'yin.

Abstract: The article discusses the importance and methods of developing a child's speech. Speech affects the child's thinking and social development. The formation of a child's speech in the family environment is important. Parents should be in constant communication with their child. The individuality of each child should be taken into account in the development of speech. Patience and encouragement play an important role.

Key words: speech development, child, family, communication, reading, play.

Mavzuning dolzarbligi. Kitob o'qish, muloqot va o'yinlar nutq rivojiga yordam beradi. Savollarga javob berish va suhbatlashish jarayoni so'z boyligini oshiradi. To'g'ri talaffuz va ekran vaqtini cheklash muhim omillardan biridir. Bola nutqi – uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Nutq orqali bola atrof-muhitni tushunadi, fikr almashadi va o'z his-tuyg'ularini ifodalaydi. Hozirgi kunda ko'plab bolalar nutqiy sust rivojlanishi muammosiga duch kelmoqda. Bunga ekran oldida ko'p vaqt o'tkazish, jonli muloqotning kamligi va noto'g'ri pedagogik yondashuv sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, oilada bola nutqini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ota-onalarning bolalar bilan sifatli va mazmunli muloqot qilishi, kitob o'qishi hamda turli o'yinlar orqali nutqni

rivojlantirishi bolaning kelajakdagi ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatiga asos yaratadi.

Mavzuning ilmiyligi. Nutqning rivojlanishi lingvistika, pedagogika va psixologiya fanlari doirasida keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola nutqi asosan muloqot orqali shakllanadi va bu jarayon o'ziga xos bosqichlarga ega. Psixolingvistlar nutqning rivojlanishi uchun bolaga yetarli darajada muloqot muhiti yaratish zarurligini ta'kidlaydilar. Nevropsixologik tadqiqotlar esa bolaning nutqiy rivojlanishi miyaning chap yarim shari faoliyatiga bog'liqligini ko'rsatadi. Shuningdek, Vygotskiy va Piage kabi olimlar bola nutqining ijtimoiy va kognitiv rivojlanish bilan bevosita bog'liqligini ilmiy jihatdan asoslab berishgan. Shu sababli, bola nutqini rivojlantirish masalasi ilmiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Bola nutqini rivojlantirishda bir nechta metodikalardan foydalanish mumkin. Quyidagi metodikalar bola nutqining rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda samarali bo'lishi mumkin:

1. **Kommunikativ metodika** – bu metodika bolaning nutqini faollashtirish va rivojlantirishga asoslangan. Bola bilan doimiy muloqot qilish, unga savollar berish, javoblarni tinglash va so'z boyligini oshirishga yordam beradi. Savollarni bolaga ochiq berish, uning javoblarini to'g'ri tushunishga harakat qilish, uning fikrlarini e'tiborga olish, kommunikativ metodikani samarali amalga oshirishga yordam beradi. **Misol:**

- “Nima uchun bu o'yinni yoqtirasan?”
- “Bugun bog'chada kim bilan o'ynading?”

Bu kabi savollar bola nutqini rivojlantiradi va uning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi.

2. **Talaffuzni o'rgatish metodikasi** – bola nutqining to'g'ri va aniq bo'lishi uchun talaffuzni o'rgatish juda muhim. Bu metodika orqali ota-onalar va ta'limchilar bola nutqidagi xatolarni tuzatishga yordam beradi. Eslatma sifatida, bola noto'g'ri talaffuz qilsa, uni tanqid qilmasdan, to'g'ri talaffuzni takrorlash kerak. **Misol:**

Agar bola "baba" deb aytsa, o'qituvchi yoki ota-ona "bu yaxshi, lekin bu 'baba' emas, 'baba' deb aytish kerak" deya to'g'ri talaffuzni ko'rsatadi.

3. **Ijtimoiy o'yinlar metodikasi** – o'yinlar bolalarga ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini o'rgatish uchun samarali vosita bo'lishi mumkin. O'yinlar orqali bola o'z fikrlarini ifodalash, boshqalarga savollar berish va javoblar olish orqali

nutqini rivojlantiradi. Bu metodikada asosan o‘yinlar va faoliyatlar orqali bola nutqiga rag‘bat beriladi. Misol:

- So‘z topish o‘yini, rasmga qarab hikoya tuzish yoki topishmoqlar yechish.
- O‘yin asosida yangi so‘zlar va iboralarni o‘rgatish.

4. Tassavur metodikasi – tassavur metodikasi bolaning nutqini rivojlantirishda tasavvurlar va rasmlari materiallardan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Bola o‘qigan yoki eshitgan hikoyalar orqali tasavvur qilish va nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Misol:

- Bolaga rasmlari kitoblar o‘qish va rasmga qarab hikoya tuzishga rag‘batlantirish.
- Hikoya va ertaklarni o‘qib berish va bola tasavvurini kengaytirish orqali nutqini rivojlantirish.

5. Audiovizual metodika – bu metodikada bola turli audio va video materiallardan foydalanadi. Bola og‘zaki nutqni eshitish orqali o‘rganadi va vizual tasvirlar orqali so‘zlarni eslab qoladi. Audiovizual materiallar bolaning nutqini boyitadi va unga o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi. Misol:

- Bolaga nutqiy materiallar, masalan, bolalar uchun mo‘ljallangan video yoki audio hikoyalar tinglash.
- Nutqni rivojlantirishga yordam beradigan interaktiv ilovalar va dasturlarni ishlatish.

6. Rivojlantiruvchi suhbat metodikasi – bola nutqini rivojlantirishda otalar va o‘qituvchilar bilan suhbatlar muhim rol o‘ynaydi. Bu metodika bola bilan faol suhbatlar o‘tkazishni o‘z ichiga oladi, bunda savollar berish, javoblarni tinglash va ularni tahlil qilish asosiy elementlar hisoblanadi. Misol:

- Ota-ona bolaga kun bo‘yi qilgan ishlarini so‘rab, unga savollar beradi va uning javoblarini tahlil qiladi.
- Bolaga turli mavzularda suhbatlar olib borish, uning fikrlarini tinglash va rivojlantirish.

7. Kognitiv metodika – kognitiv metodika bola tafakkurini va nutqini birgalikda rivojlantiradi. Bu metodika bolaga nutqiy faoliyatlar orqali fikrlash,

tahlil qilish va tushunishni o'rgatadi. Bu metodika bolaning aqliy rivojlanishini ham oshiradi. Misol:

- Kichik masalalarni yechish va bolaga fikrni bayon qilishni o'rgatish.
- Bolaga tushunarli ravishda so'zlar va iboralarni o'rgatish, shuningdek, ularni turli vaziyatlarda qo'llash.

8. Kreativ metodika (Ijodiy metodika) – bola nutqini rivojlantirishda kreativ yondashuvlar ham muhim. Bola turli ijodiy faoliyatlar orqali so'zlarni rivojlantirish, yangi so'zlar va iboralarni o'rganadi. Misol:

- Bola bilan hikoyalar yaratish, o'z hikoyalarini yozishga yoki aytishga rag'batlantirish.
- Rasm yoki qo'shiq yaratish, bola nutqini ijtimoiy kontekstda rivojlantirish.

Bu metodikalardan foydalanish, bola nutqini rivojlantirishda juda samarali natijalar berishi mumkin. Har bir metodika bolaning yoshiga va rivojlanish bosqichlariga mos ravishda qo'llanilishi kerak.

Mavzuning yechimi va usullari. Bola nutqining rivojlanishiga yordam beradigan samarali usullar quyidagilardan iborat:

1. Erta yoshdan nutqiy muhit yaratish – bolaning nutq rivoji tug'ilganidan boshlab shakllana boshlaydi. Shu sababli ota-onalar farzand bilan iloji boricha ko'proq gaplashishlari, ularning ovoz ohangiga javob berishlari lozim. Bolaga tez-tez she'r va qo'shiqlar aytib berish, oddiy so'zlarni takrorlash uning lug'at boyligini oshiradi.

2. Kitob o'qish va hikoya qilish – bolaning nutqini rivojlantirishda kitob o'qish muhim o'rin tutadi. Har kuni ertak va hikoyalar o'qib berish bola so'z boyligini oshirish bilan birga, uning tasavvur doirasini kengaytiradi. Shuningdek, bolaning e'tiborini jalb qilish uchun rasmi kitoblardan foydalanish tavsiya etiladi.

3. Bolani savollarga javob berishga rag'batlantirish – bola bilan suhbat qurishda unga ochiq savollar berish, uning fikrini tinglash va javob berishga undash nutq rivojiga ijobiy ta'sir qiladi. Masalan, "Bugun bog'chada nima qilding?" yoki "Sevimli o'yinching qaysi va nega uni yaxshi ko'rasan?" kabi savollar orqali bola o'z fikrlarini aniq ifodalashga o'rganadi.

4. O'yinlar orqali nutqni rivojlantirish – bola nutqini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri – o'yin. So'z topish, rasm asosida hikoya tuzish, jumboq va topishmoqlar yechish kabi o'yinlar bola tafakkurini rivojlantirib, nutqini boyitishga yordam beradi.

5. To'g'ri talaffuzga e'tibor qaratish – bola yangi so'zlarni noto'g'ri talaffuz qilishi tabiiy jarayondir. Biroq, ota-onalar ularni to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatishlari muhimdir. Bu jarayonda bolaning nutqini tanqid qilmasdan, to'g'ri shaklda takrorlab berish tavsiya etiladi.

6. Ekran vaqtini cheklash – televizor, planshet va telefon orqali ko'p vaqt o'tkazish bola nutqining sust rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun ekranga bog'liqlikni kamaytirib, jonli muloqotni ko'paytirish lozim.

Xulosa

Bola nutqining rivojlanishi uchun oilada qulay nutqiy muhit yaratish juda muhim. Ota-onalar farzandlari bilan ko'proq suhbatlashib, ularga kitob o'qib berib, o'yinlar orqali nutqini rivojlantirishlari lozim. Har bir bola individual bo'lib, uning nutq rivoji turlicha kechadi. Muhimi, unga sabr bilan yondashish va rag'bat berishdir. Nutq rivojlanishining individual xususiyatlari haqida to'liqroq ma'lumotlar berish, bunda bolaning yoshiga, psixologik holatiga, ijtimoiy muhitga e'tibor qaratish zarur. Umumiy tavsiyalar:

1. **Ko'p muloqot:** Bola bilan ko'proq va sifatli muloqotda bo'lish, uni savollarga javob berishga undash.

2. **Hikoyalar va ertaklar:** Har kuni ertak o'qish, hikoyalar orqali nutqni rivojlantirish.

3. **Sabr va rag'batlantirish:** Bola nutqini rivojlantirishda sabrli bo'lish va uni har safar yangi so'zlar o'rganishga undash.

4. **Individuelle yondashuv:** Har bir bolaning nutq rivojlanishi individual ekanligini unutmaslik, unga mos metodikalarni tanlash.

Bu metodikalardan foydalanish, bola nutqini rivojlantirishda juda samarali natijalar berishi mumkin. Har bir metodika bolaning yoshiga va rivojlanish bosqichlariga mos ravishda qo'llanilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. R. Ishmuhammedov, M. Yuldashev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. - Toshkent. 2013.

2. Djamilova N.N. «Maktabgacha metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi» –T.: TDPU, 2017.

3. Temurova N. Talaba yoshlarning ma'naviy shakllanishida milliy va umuminsoniy qadriyatlar dialektikasi. Avtoref. dis. ped fan. nom. 2006.

4. Shodmonova Sh. – Oilada kichik maktab yoshidagi bolalar milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalashning pedagogik asoslari. Avtoref. dis. kand. ped.. 2001 yil.

5. Sodiqova Sh. A. «Maktabgacha pedagogika». –T.: Fan va texnologiya, 2017.

6. To'ychiyeva. T. O'zbek ma'naviy qadriyatlari tizimida urfodat va an'alarining o'rni. PFN ilm. dar. olish uchun yozil. diss. –T.: Nizomiy nomidagi, –T., TDPU, 2000.

7. Telegenev A. Xalq dostonlari vositasida o'smirlarni ma'naviy axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash. (Alpomish dostoni misolida). PFN ilm. dar. olish uchun yozil. diss. –T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2014.

8. Egamnazarova Sh. M. «Tarbiya ishlar metodikasi», «Ilim ziyo». –T., 2016.
O'quv qo'llanma